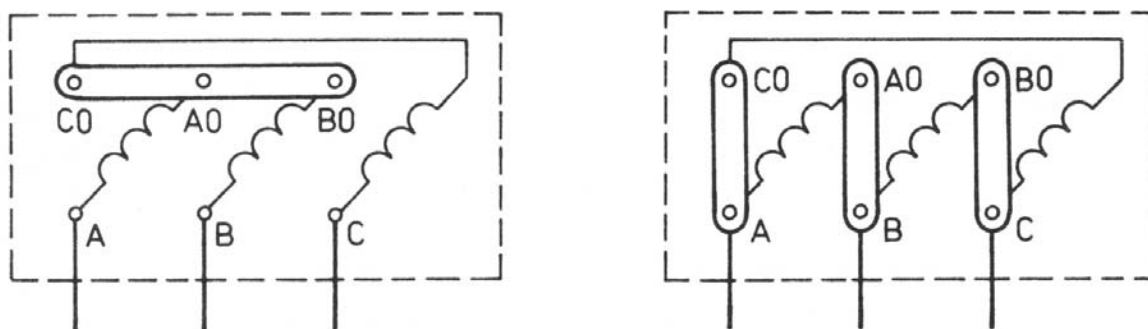

8. ZÁKLADNÍ MĚŘENÍ ASYNCHRONNÍCH MOTORŮ

8.1 Štítkové údaje

Trojfázové asynchronní motory se mohou na štítku označit dvojitým jmenovitým (tj. sdruženým) napětím např. 400 V / 230 V jen tehdy, mohou-li trvale pracovat při každém z nich po přepojení na svorkovnici. Spojení fází statoru do hvězdy nebo trojúhelníku je zřejmé ze zapojení svorkovnice na obr. 8-1. Toto uspořádání svorek statorového vinutí je u motorů malých a středních výkonů unifikované.

Obr. 8-1 Spojení fází statoru asynchronního motoru

8.2 Spouštění trojfázových asynchronních motorů a změna smyslu otáčení

Asynchronní motor odebírá při spouštění velký záběrný proud, jehož časový průběh má zkratový charakter a který je omezen jen impedancí nakrátko. Velikost záběrného proudu je přibližně 4-7 násobek jmenovitého proudu u motorů s kotvou nakrátko a 3 - 5 násobek u strojů s kotvou kroužkovou (vinutou). Proudový ráz může vyvolat v distribuční síti činnost ochrany i velký pokles napětí, který má nepříznivé důsledky pro ostatní spotřebitele. Proto se snažíme některým z následujících způsobů omezit záběrový proud na přípustnou hodnotu při respektování dostatečně velkého záběrného momentu.

Změnu smyslu otáčení as. motoru provedeme záměnou dvou fází napájení.

a. Přímé připojení asynchronního motoru na síť

Přímé připojení je nejjednodušší a provozně nejspolehlivější způsob spouštění. Provádí se všude tam, kde je dostatečně dimenzovaná síť. V distribučních sítích *nn* lze takto spouštět motory přibližně do velikosti 3 kW. V podnicích (elektrárnách) se v některých případech spouští přímým připojením na vysoké napětí (např. 6 kV) asynchronní motory i velkých výkonů (až 12 MW).

b. Spouštění při sníženém napětí

Záběrný proud můžeme omezit s přihlédnutím k dostatečnému hnacímu momentu snížením napájecího napětí. V našem případě laboratorních podmínek snížíme napětí říditelným zdrojem přibližně na jednu třetinu jmenovité hodnoty a na ampérmetru sledujeme

velikost záběrného proudu při rozběhu motoru, změnu proudu s nárůstem otáček a dobu trvání zvýšeného proudu.

V praxi, kde není možnost regulovat zdroj, vřazujeme do přívodů odpory nebo tlumivky, takže napětí na motoru při spouštění je nižší než jmenovité. Záběrný moment ovšem poklesne z hodnoty M_z při jmen. napětí na hodnotu

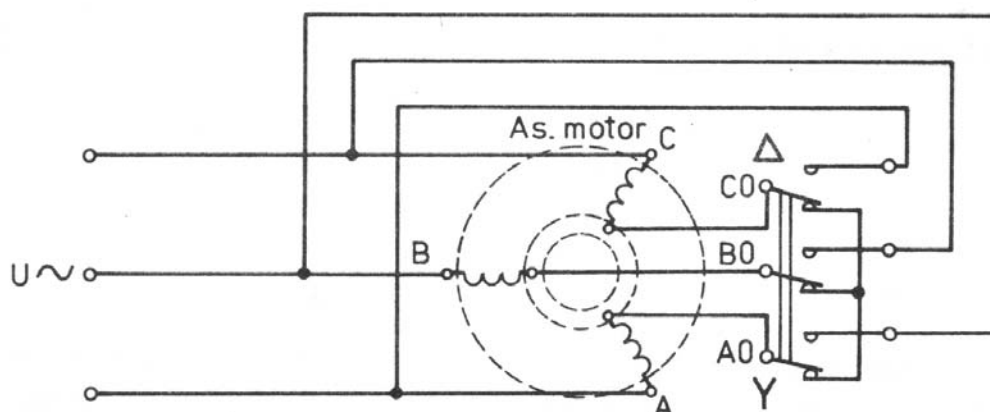
$$M = M_z \cdot \left(\frac{U_1}{U_{1n}} \right)^2 = M_z \left(\frac{I}{I_z} \right)^2$$

kde U_{1n} je jmenovité napětí
 U_1 snížené napětí při spouštění
 I_z záběrný proud při jmenovitém napětí
 I záběrný proud při sníženém napětí

c. Spouštění asynchronních motorů přepínáním hvězda - trojúhelník

Jedním ze způsobů omezení záběrných proudů při spouštění asynchronních motorů s kotvou nakrátko středních výkonů je přepínání vinutí z hvězdy (rozběh) do trojúhelníku (běh). Podmínkou je, aby statorové vinutí mělo vyvedeny všechny začátky a konce jednotlivých fází a aby jmenovité napětí motoru při spojení do trojúhelníku odpovídalo napětí sítě (sdružené hodnotě). Při spojení do hvězdy je napětí na jedné fázi motoru $U_S / \sqrt{3}$ (při zapojení do trojúhelníku U_S). Tomu odpovídají proudy ve vinutí fáze $I_Y / I_A = 1 / \sqrt{3}$ a v přívodech k motoru $I / (\sqrt{3} \cdot \sqrt{3})$. Při spouštění do hvězdy poklesne tedy síťový proud na 1/3 hodnoty, kterou by měl při spouštění do trojúhelníku. Ve stejném poměru se změní i záběrné momenty $M_Y / M_A = 1/3$.

Spouštění způsobem hvězda-trojúhelník se nejčastěji realizuje pomocí stykačů, řídicí zvláštními přepínači. Princip spouštění přepínačem je patrný z obr. 8-2.

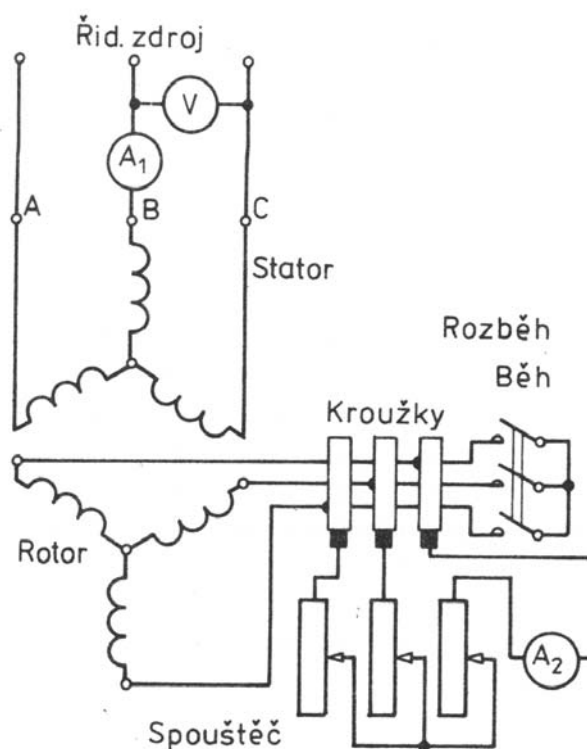

Obr. 8-2 Princip spouštění as. motoru přepínáním Y-A

Přepínač statorového vinutí musí být při spouštění ve spodní poloze, čímž jsou konce vinutí zapojeny do uzlu (vinutí do hvězdy). Potom připojíme síť a jakmile se motor výrazně rozeběhne, dáme přepínač do horní polohy (vinutí do trojúhelníku).

d. Spouštění asynchronních motorů s kotvou vinutou (kroužkovou)

U těchto motorů omezujeme záběrný proud vřazením odporníku (spouštěče) do rotorového obvodu (obr. 8-3). V tomto případě je trojfázové rotorové vinutí vyvedeno na kroužky a přes kartáče spojeno se spouštěcím odporem. Před připojením motoru na síť je třeba se přesvědčit, zda spouštěč je v základní poloze (maximální odpor) a páka odklápěče kartáčů v poloze "rozběh" (kartáče na kroužky přiklopeny). Po připojení sítě odpor postupně zmenšujeme při současném sledování statorového proudu na ampérmetru a po rozběhu dáme páku odklápěče do polohy "běh", čímž na kroužcích spojíme vinutí rotoru nakrátko a kartáče odklopíme.

Obr. 8-3 Schéma zapojení asynchronního motoru s kotvou vinutou

9.5 Měření momentové charakteristiky

Momentová charakteristika je závislost točivého momentu na otáčkách, nebo skluzu.

$$M = f(n), \quad M = f(s) \quad \text{při} \quad U_1 = \text{konst.} \quad \text{a} \quad f = \text{konst.}$$

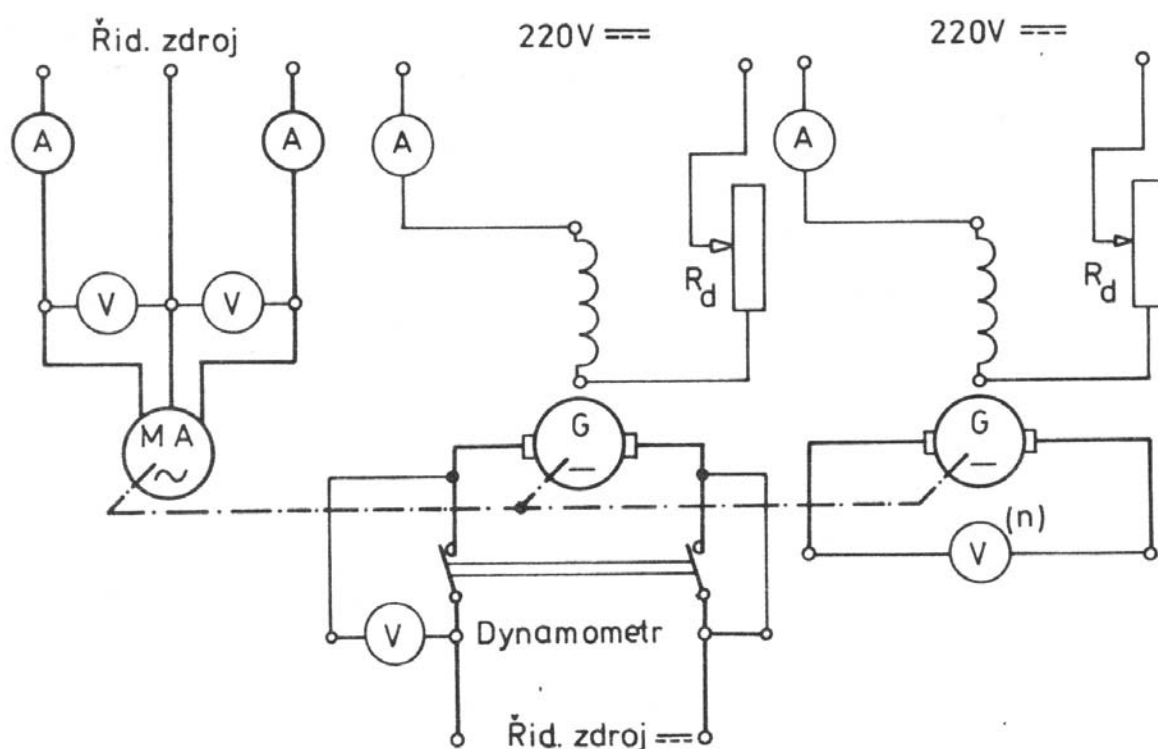
Při současném měření zjistíme rovněž závislost $I_1 = f(n)$

V našem případě budeme zjišťovat statickou momentovou charakteristiku, tj. průběh točivého momentu (jeho střední hodnoty) v závislosti na otáčkách, měřením v ustálených stavech na dynamometru. Jiný případ, kterým se nebudeme zabývat, je dynamická momentová charakteristika, podrobně ukazující průběh okamžité hodnoty točivého momentu včetně asynchronních, synchronních i pulzačních momentů.

Poznámka : Průběh dynamické momentové charakteristiky se u menších strojů měří přímo, např. tzv. tenzometrickým hřídelem, kterým je zkoušený motor spojen se zátěží. U velkých strojů, které nelze na zkušebně přímo zatížit, je jednou z metod zjištění dynamické momentové charakteristiky měření okamžité hodnoty úhlového zrychlení při rozběhu. U nezátíženého stroje je úhlové zrychlení úměrné akceleračnímu momentu $M_a = J \, d\omega/dt$ (J je moment setrvačnosti rotujících hmot). Měřený stroj se mechanicky spojí s přesným tachodynamem, jehož výstupní napětí při rozběhu elektricky derivujeme RC čtyřpólem. Hodnota derivace je pak úměrná točivému momentu.

Odvození průběhu momentu, které vychází z náhradního schématu je provedeno v Lit./I/. Teoretický průběh závislosti $M = f(s)$ má dvě charakteristické větve. V oblasti malých skluzů je průběh přibližně lineární, pro velké skluzy ($1 > s > s_{zv}$) je přibližně hyperbolický. Vzhledem k tomu, že v náhradním schématu se jen obtížně postihují např. vlivy sycení a skinefektu, používají se při odvození mnohá zjednodušení. Z těchto důvodů má teoreticky odvozený průběh jen omezenou platnost.

Točivý moment je základní parametr, požadovaný od každého motoru. Proto jej vyšetřujeme obvykle v celém rozsahu provozních otáček resp. pro skluzy $1 < s < 0$. V našem případě moment proměříme nejen v této motorické oblasti, ale i v určitém pásmu oblasti generátorické $s < 0$ a brzdné $s > 1$. Z těchto důvodů musí být dynamometr připojen ke zdroji říditelného napětí, aby mohl v průběhu měření měnit svoji funkci brzdy nebo motorického chodu. Zapojení dynamometru odpovídá cize buzenému dynamu při zatěžování do protinapětí a pro jeho připojení na stejnosměrný říditelný zdroj platí pravidla uvedená v kap. 5.1.3.

Obr. 9-6 Schéma zapojení pro měření momentové charakteristiky asynchronního stroje

Zapojení úlohy je na obr. 9-6. Použité rozsahy měřicích přístrojů i proudové zatížitelnosti regulačních odporů musí odpovídat jmenovitým hodnotám strojů. Před vlastním měřením je třeba ocejchovat tachodynamo způsobem uvedeným v kap. 4.7.c.

Asynchronní motor spustíme známým způsobem při podstatně sníženém napětí z říditelného zdroje a po rozběhu dáme u motoru s kotvou kroužkovou odklápeč kartáčů do polohy běh. Momentovou charakteristiku měříme při sníženém napětí, v našem případě přibližně $0,35 U_{In}$. Dynamometr nabudíme na jmenovitý proud a řízením stejnosměrného zdroje nastavíme na rozdílovém voltmetru nulovou výchylku. Nyní můžeme kotvu

dynamometru pomocí stykače připojit na říditelný zdroj a od tohoto okamžiku musíme řízení provádět pozvolně, aby v důsledku velkých napěťových rozdílů mezi dynamometrem a zdrojem nevznikaly mezi nimi značné vyrovnávací proudy.

Řízením stejnosměrného zdroje nejprve nastavíme na asynchronním motoru otáčky odpovídající přibližně $s = 1,2$ (tj. záporné otáčky) v brzdě oblasti. Překontrolujeme proud motoru, zda výrazně nepřekračuje jmenovitou hodnotu a při udržování konstantního napětí asynchronního motoru čteme na povel otáčivou rychlost, moment dynamometru i proud měřeného stroje. Postupné odlehčování provádíme urychleně, neboť při pomalém otáčení je nedostatečná ventilace, stroj se intenzivně ohřívá, dochází ke změně jeho parametrů např. odporů vinutí, které ovlivňují moment a vlivem zvýšené teploty může dojít i k poškození izolace vinutí. Po brzdě oblasti pečlivě změříme záběrný moment a celou motorickou oblast s vyhledáním maximálního a minimálního momentu. V generátorické oblasti jsou otáčky stroje vyšší než otáčky synchronního točivého pole statoru a z hlediska spotřebičového systému mění moment i proud své znaménko. Z tohoto důvodu má graficky zobrazený proud nespojitost I. druhu. Momentovou charakteristiku měříme přibližně do skluzu $s = -0,2$, což odpovídá otáčkám $1,2 n_n$, na které byl rotor motoru mechanicky dimenzován. V generátorické oblasti, stejně jako v brzdě, pracuje dynamometr jako motor, má však jiný smysl otáčení. Při ukončení měření nejdříve stykačem odpojíme kotvu dynamometru od říditelného zdroje a asynchronní motor i dynamometr chodem naprázdno vychladíme. Teprve potom snížíme napětí střídavého říditelného zdroje na nulu.

Poznámka: Jestliže v brzdě, nebo motorické oblasti při velkých skluzech neprobíhá měření dostatečně rychle, nebo měříme při podstatně vyšším napětí, než je zde uvedeno, je nutné měření přerušovat. Asynchronní motor odpojíme od sítě a dynamometrem jej otáčíme. Tento postup je nutný pro zajištění stejné teploty měřeného motoru, zejména jeho rotoru. Jinak bychom mohli zjistit chybnou hodnotu momentu.

Momenty a proudy měřené při sníženém napětí přepočteme na jmenovité napětí U_{1n} , podle zjednodušených vztahů a vyneseme do charakteristiky podle obr. 9-7.

$$M_1 = M \left(\frac{U_{1n}}{U_1} \right)^2$$

$$I_1 = I \cdot \frac{U_{1n}}{U_1}$$

kde $M(I)$ je moment (proud) změřený při sníženém napětí
 $U_{1n} (U_1)$ jmenovité (měřené snížené) napětí.

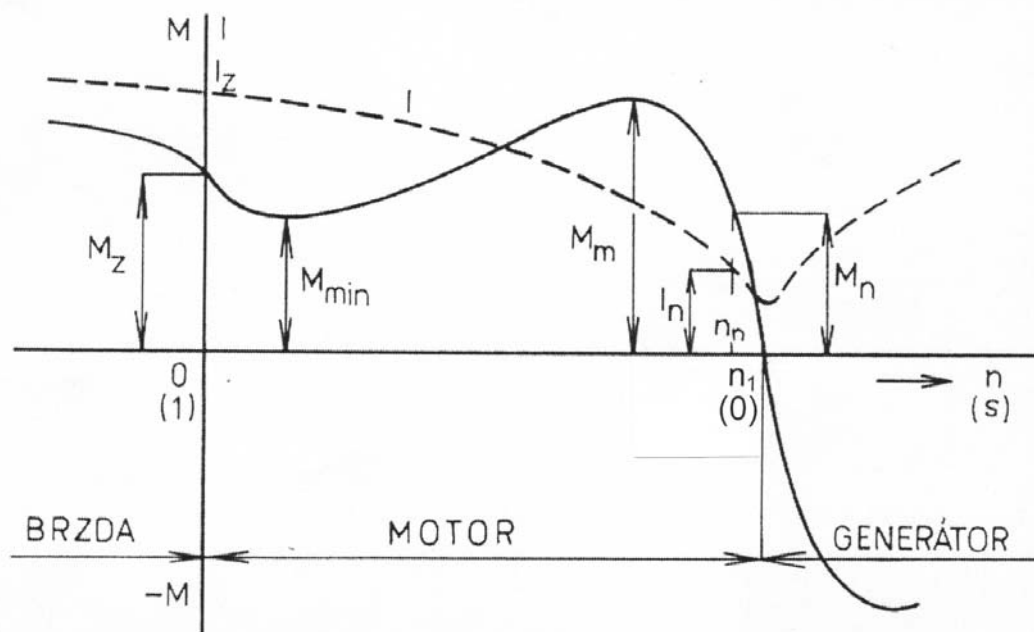
Jak již bylo uvedeno, při měření nakrátko platí přepočet pro vnitřní moment $M_i = M + \Delta M_m$. Při sníženém napětí pod $0,5 U_{1n}$ se v důsledku výrazného snížení měřeného momentu uplatňuje složka ztrát mechanických. Přesnější postup vyžaduje v daném otáčkovém rozsahu změřit průběh ztrát mechanických a zahrnout je do přepočtu (pro názornost je průběh ΔM_m vyznačen na obr. 9-7). Moment stroje je v motorické oblasti menší

o moment ztrát mechanických a v brzdě a generátorické oblasti větší o tento moment (v brzdě oblasti je v důsledku jiného smyslu otáčení ΔM_m záporný a v generátorické oblasti se mění smysl vlastního měřeného momentu). Na základě provedené úvahy se přepočít momentu měřeného stroje na jmenovité napětí provádí podle zpřesněného vztahu:

$$M_1 = M_i \left(\frac{U_{1n}}{U_1} \right)^2 \pm \Delta M_m = (M \pm \Delta M) \left(\frac{U_{1n}}{U_1} \right)^2 \pm \Delta M$$

kde M_i je vnitřní moment as. stroje při sníženém napětí
 $U_{1n} (U_1)$ jmenovité (měřené) napětí
 ΔM_m moment mechanických ztrát. Horní (dolní) znaménko platí pro motor (brzdu a generátor).

Průběh $M_i = f(n)$ je spojitá funkce otáček, proto se při měření projeví v bodě $n = 0$ skoková změna $2\Delta M_m$. Tento skok může být ještě zvýrazněn, jestliže na dynamometr působí rušivé momenty podle kap. 4.6. Rušivé momenty mají rovněž při nulových otáčkách skokovou změnu $2M_{kor}$.

Obr. 9-7 Momentová charakteristika asynchronního motoru v různých režimech chodu

Jestliže je úkolem laboratorního cvičení provést měření momentové charakteristiky asynchronního motoru při jiném kmitočtu než 50 Hz, je motor napájen z polovodičového měniče kmitočtu nebo z laboratorního synchronního generátoru, u kterého řídíme otáčky tj. kmitočty a napětí. Měření provádíme v zapojení podle obr. 9-6, kde měřicí přístroje jsou doplněny kmitoměrem. Pro zachování stálého magnetického toku a tím i momentu odpovídajícího hodnotám při kmitočtu 50 Hz je třeba dodržet poměr $U_1 / f_1 = konst.$ (tento poměr vyplývá z odvozených vztahů pro moment v Lit./1/). Pro rozmezí kmitočtů přibližně 25 až 65 Hz můžeme pro napájecí napětí zjednodušeně psát

$$U_{1X} = U_1 \frac{f_X}{50}$$

kde U_{1X} je napětí odpovídající kmitočtu f_X
 U_1 napětí kmitočtu 50 Hz, použitého pro měření momentové charakteristiky (přibližně $0,35 U_{1n}$)

Změřený moment přepočítáme na jmenovité napětí kmitočtu f_X . Toto jmenovité napětí se opět změní vzhledem k U_{1n} při 50 Hz ve stejném poměru jako kmitočty. Přepočtenou hodnotu momentu vyneseme do závislosti podle obr. 9-7, kde je třeba dodržet původní měřítko otáček.